

ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ
ІСТОРИКАМ ТА ЖУРНАЛІСТАМ,
ЯКІ ВІДКРИВАЮТЬ ЗАБУТІ
СТОРІНКИ МІНУЛОГО

МІНУЛО


Історії про людей,
якими захоплюється світ

НАШІ

Уляна Скицька

видання друге, перероблене

Львів • Видавництво Старого Лева • 2022

Інформаційний
партнер 

Передмова

«Це коротенький проект місяців на два, тож підготуй тридцять тем» — із цих слів шеф-редакторки «24 каналу» розпочалася телевізійна програма «Наші». Насправді ж вона була в ефірі більше 4 років, за які ми підготували понад 500 історій — про людей, винаходи та місця, якими варто пишатись українцям. Між собою ми так і називали їх «півшалки». У мене було одне правило відбору — ця тема чи герой повинні здивувати, тому цього разу — без Шевченка, Лесі Українки та Грушевського. Вони неймовірні, але уваги їм точно не бракує. Хай це буде хтось менш відомий, але з не менш феноменальними досягненнями. До прикладу, Володимир Хавкін з Бердичівська, який своїми вакцинами врятував життя мільйонам відусів, львів'янин Станіслав Улям, що розробляв термодерну бомбу, княгиня Володимир Горюниця, який здобув 25 «Греммі». Ну гаразд, Горюниця фігура знана, але про 25 топ-нагород я і не здогадувалась! У голові постійно крутилася думка: «А чому я не знала цих фактів раніше?»

4
Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Це ж крута інформація, якою українці мали б вправно оперувати. Більше того, інтуїція підказувала, що таких героїв, мабуть, є багато.

Два місяці давно минули, проєкт продовжили ще на рік, і я тишлась, що пошуки цікавих героїв триватимуть. Виявляється, Зіно Давідофф народився на території України, харків'янин Юрій Кисорозов розшифрував мову майя, донька львівського банкіра Геді Ламар винайшла принцип роботи Wi-Fi, а син бердичівського психіатра Вільям Сідіс вступив до Гарварду в 11 років... Стоп-стоп! Я згадувала свої розмови з іноземцями і моє ніякування, коли просили розповісти про відомих українців. Тоді в голові, як магитра, крутилось: «Ну, знаєте, у нас є два Шевченка і Кличко». Ох, скільки тепер їм можна було б розповісти.

Коли проєкту виповнилося два роки (а на цей час вдалося зібрати приблизно 250 історій), я почала м'яко натякати редакторці, що тем більше немає. Мовляв, я все перевіряла і все найцікавіше вже знайшла. Мене ж попросили продовжувати. «От побачите, цікавих героїв більше немає», — думала я, а потім натрапляла на інформацію, що виходець із сучасного Кропивницького заснував NBA, що син українських емігрантів 39 років залишався найкращим хокейним воротарем світу, інший — винайшов LED-лампочку, а українкою була не лише принцеса Сіаму, а й Кореї. Це піднесення швидко зникало, коли теми вичерпувалися. Тоді я знову стверджувала, що тепер остаточно все віднайдено. Але, знаєте, мені вже більше ніхто не вірив. А зараз я й сама можу сказати: цих імен набирається ще й на наступну сотню програм.

Історії «наших» захоплювали подвигами працелюбності героїв, збігу обставин та звичайного везіння. Хотілося, аби українці їх знали. Так виникла ідея об'єднати цих героїв у одній книжці, адже якщо глядач пропустив ефір програми, то вони й далі в забутті. Відповідно, і їхні досягнення, і зв'язок з Україною. Так почався новий етап, коли серед сотень героїв потрібно було обрати «найулюбленіших». Критерії відбору абсолютно суб'єктивні:

- у кожного із цих героїв є українське коріння. Або вони самі, або їхні батьки чи дідуся-бабусі точно народилися на території України чи етнічних територіях, наприклад Лемківщині;

- вони не надто відомі в Україні, але про їхні досягнення знає світ;

- українці часто не здогадуються про їхнє українське коріння, називаючи їх американцями, швейцарцями чи аргентинцями. Натомість частину з них світ звик називати росіянами. Це, головним чином, стосується

тих, хто народився до 1917 року, тобто в Російській імперії, а отже, їм автоматично приписали російське походження. Ці імена надто цінні, аби комусь «віддати», тож мені хотілося заявити на них наше право. Право називати їх «нашими»;

- про них мені найбільше хотілося переповідати друзям, і зазвичай ці розповіді починалися зі слів «Уявляєш / Ух, на таку історію потрапила / Не повіриш, але!..»;

- їхні біографії нагадують сценарії пригодницьких чи мотиваційних фільмів.

Не надто науковий підхід, але мені його й не хотілось. Навіть в оповіді. Складно вмістити вичерпну розповідь про видатну людину лише в 4 сторінки, тож обирала найяскравіші та найемоційніші факти. Я не історик, просто хотілося поділитись історіями, які найбільше зачепили та здивували. Відповідно, ця книжка не підручник — а калейдоскоп випробувань та досягнень, розчарувань та здійснених мрій. Не хотілось зберігати і традиційну хронологію за роком народження, натомість шукала в кожній історії ключовий рік, аби відстежити ланцюжок «наших» досягнень на карті світу. Наприклад, 1962 року одесит виростив врожай винограду в холодному штаті Нью-Йорк, син закарпатського емігранта винайшов LED-лампу, український космонавт співав пісень на орбіті, а картина з банками супу перетворила лемка на короля поп-арту.

Після того, як я склала всі тексти, почався непростий етап пошуку фотографій. Трепня героїв жила і творила на початку ХХ століття, тож їхні світлинки — у суспільному надбанні. А що робити з героями, які не мають «вільних» фото? Шукати тих, хто зможе ці фото надати! І тут розпочався справжній детектив. Для початку я вивчала родовід своїх героїв: шукала їхніх дітей, внуків, а потім ці імена вишукувала у Facebook, Google, досліджувала, де вони працюють. Ну, от як знайти сина діснеївського аніматора Володимира Титли, доньку сумоїста Тайхо Кові, племінника Білла Еванса, сина чилійського дипломата, зятя французького прем'єр-міністра чи внучку принцеси Сіаму. Виявляється, не так і складно. Надсилаючи їм повідомлення, я завжди трохи переживала, що побачу відповідь на квітатт «Мій батько/дідуся справді народилися на території України, але не варто зараховувати його до «ваших»». Я цього не побачила жодного разу. Навпаки, з тону і настрою цих листів відчувалось, що такі запити з України були для них очікувані та дуже приємні. Коли родичів знайти не вдавалось, я зверталась у компанію чи заклад,

де працювали мої герої, — так полетіли запити до Disney, Ford, Davidoff, IDEO, Гарвардського та Рокфеллерського університетів та комісіонеру NBA.

Цей проєкт був би неможливий без журналістів та науковців, які віднаходять для всіх нас безцінні факти. Скажімо, якби не Евен Макаскіл та Джонатан Франклін, журналісти із «The Guardian», — світ не дізнався би про подвиг Роберто Козака. Якби не політолог Іван Качановський — ми б не довідалися про внесок Михайла Кравчука у створення першого у світі комп'ютера. Це приклади, які вразили найбільше, але їх сотні. Така собі інформаційна археологія. Мрію про часи, коли науковці та журналісти об'єднуються — скільки неймовірних історій ми зможемо розповісти!

Історії «наших» надихають. Хочеться, аби їх переповідали одне одному в кав'ярнях і пабах, згадували у шкільних класах і наступного разу, розповідаючи про експедицію Роберта Скотта, показали дітям відео, де Антон Омельченко танцює гопак на борту «Terra Nova», а вивчаючи піраміду Маслоу, бодай одним реченням згадали, що його батьки з Києва. Незай історія «батька» ВВП Саймона Кузнеца, який у дитинстві мав погані оцінки з арифметики, буде підтримкою для дітей, котрим вона теж важко дається. А творчі люди пам'ятають, що сумніви притаманні всім. Геніальний «Щедрик» — четверта версія твору, але Леонтович і далі був незадоволений і зробив ще й п'яте аранжування. Таких прикладів у книжці — безліч.

Дякую науковцям та родичам героїв, які редагували тексти та додавали нові факти.

Особлива подяка моєму чоловікові Тарасові та подрузі Христині — без вас я б точно не наважилась.

Ульяна Саварка

Родина

Симиренків

«цукрові
королі»



ЗАСНОВНИКИ ЦУКРОВОЇ,
ІМПЕРІЇ ТА НАУКОВОГО,
САДІВНИЦТВА
В УКРАЇНІ

В українській історії набирається немало прикладів успіху, коли працьовитість приносила шалене багатство, але цей випадок унікальний. Дід Федора Симиренка був козаком. Після відмови присягнути на вірність російській імператриці Катерині II його земля перейшла у володіння графа Воронцова, і волелюбний чоловік за мить став кріпаком, а відповідно, і його сини, і внуки. От тільки Федір миритися з цим не хотів. Він вмовив свого поміщика здати йому в оренду млини. Справи пішли так

добре, що за кілька років він ці млини викупив, згодом зароблених грошей вистачило на мрію життя — звільнити себе і своїх синів із кріпацтва.

Підприємлива родина починає торгувати борошном, м'ясом та шкірою, а набравши достатньо грошей, 1843 року наважується взятися за нову в ті часи галузь і відкрити цукровий завод. Поки на інших подібних виробництвах працівники випарювали цукор з бурякового соку на сковорідках, завод Симиренків вражав технічними новачками. Річ у тому, що син Федора Платон, який вивчав інженерію у Парижі, привіз на батьківщину креслення парового двигуна, що втричі збільшив потужності виробництва. Крім того, Платон запросив 30 французьких інженерів і відкрив машинобудівний завод, де виготовляли парові двигуни для цукроваріння. Конкуренти тим часом й далі їздили за обладнанням до Європи. Окрім цукру, хороші прибутки надходили і від продажу зерна. Аби швидше його доставляти в одеські порти, 1853 року брати спустили на воді Дніпра перший металевий пароплав «Українець» потужністю 50 кіньєвих сил, а незабаром і «Святослав» — 100 к. с.

Пам'ятаючи недавню скруту, новоспечені «цукрові королі» будують для своїх працівників поряд із заводом ціле містечко з лікарнею, школами і навіть театром. Кожен сім'ю забезпечують окремим будинком з городом, хто ж приїжджав один — мешкав у гуртожитку. Ввечері вулиці освітлювались газовими ліхтарями, на той час таку розкіш могли собі дозволити лише найбільші міста імперії. Свідком усіх цих новацій став і Тарас Шевченко, коли 1859 року відвідав завод у Млісві. Поет зізнався, що його вірші більше не наважується друкувати жодне видавництво, а Платон за мить вирішив це питання — виділив 1100 рублів, і вже за рік у світ вийшло третє видання «Кобзаря», що вмістило сімнадцять творів.

Пишався батько й молодшим сином. Василеві вдалося модернізувати свої цукровні й налагодити виробництво пастили та першого українського мармеладу, який успішно експортували за



ЛЕВКО СИМИРЕНКО

кордон. Ці солодкі новинки приносили родині мільйонні статки. Та не всі здогадувалися, що впродовж десятків років 10% із заробітку йшли на культуру. Фінансову підтримку отримували М. Коцюбинський, М. Драгоманов, перекладач «Гляди» П. Ніщинський, а ще українські товариства та видання. Не маючи дітей, Василь заповів усе своє майно (приблизно 10 млн карбованців) комітету, до якого входили Микола Лисенко та Михайло Грушевський, а ті, своєю чергою, мали скеровувати їх на потреби української культури. Щоправда, за два роки після його смерті більшовики привласнили значну частину цього майна.

Син Платона Левко натомість став провідним садівником — йому вдалося зібрати у маєтку Млісва на Черкащині найбагатшу в Європі колекцію плодкових дерев. Лише яблунь там було 900 сортів, стільки ж груш, а ще 350 різновидів вишень і черешень, за що він отримав нагороду у Франції, а його самого називали королем садів у всій Російській імперії. Саме він 1880 року вивів сорт «Ренет Симиренка», який і в наші дні продається по всій Україні. Загинув науковець від кулі чекістів 1920 року, а його сина Володимира — відомого селекціонера плодкових дерев — через несприйняття мічуринської біології та хибних генетичних теорій Трохима Лисенка енкаведисти двічі ув'язнювали та зрештою розстріляли 1938 року.

Дружині Володимира — Марії — вдалося емігрувати до Канади з двома дітьми та рукописом останньої книги чоловіка. Син Олексій став соціологом, а донька Тетяна — політологинею та перекладачкою. Вона, власне, й доклала зусиль на початку 1990-х, аби повернути із забуття історію своєї родини: регулярно приїждила до України, зустрічалась із журналістами і так само видала врятовану батькову книгу «Часткове сортознавство плодкових рослин».



Дружині Володимира — Марії — вдалося емігрувати до Канади з двома дітьми та рукописом останньої книги чоловіка. Син Олексій став соціологом, а донька Тетяна — політологинею та перекладачкою. Вона, власне, й доклала зусиль на початку 1990-х, аби повернути із забуття історію своєї родини: регулярно приїждила до України, зустрічалась із журналістами і так само видала врятовану батькову книгу «Часткове сортознавство плодкових рослин».

Дружині Володимира — Марії — вдалося емігрувати до Канади з двома дітьми та рукописом останньої книги чоловіка. Син Олексій став соціологом, а донька Тетяна — політологинею та перекладачкою. Вона, власне, й доклала зусиль на початку 1990-х, аби повернути із забуття історію своєї родини: регулярно приїждила до України, зустрічалась із журналістами і так само видала врятовану батькову книгу «Часткове сортознавство плодкових рослин».

Родина

Терещенків



Яхти, діаманти, дорогі полотна, посади міністрів та бургомістрів — у цієї родини було все. А їхня історія почалася з базару в містечку Глухів.

Артем Терещенко, нащадок давнього козацького роду, перші статки заробив, торгуючи з воза. Справи рухались повільно, йому зазедве вдалося назбирати грошей на повітове училище для трьох синів. Разом з батьком ті починають возити до Криму хліб, а звідти привозити сіль та рибу. З часом навіть відкривають



власні соляні шахти, тож замість воза у Глухові з'являється крамниця. Обороти зросли, коли на півострові розгорілася трирічна Кримська війна. Терещенки, маючи контакти, швидко організували гуртову торгівлю зерном та корабельним лісом для армії. За Терещенком-старшим закріпилося прізвисько «Карбованець», бо здавалося, що гроші самі йдуть до його кишені.

Скасування кріпосного права стало переломним моментом для їхнього бізнесу. Втративши безкоштовну робочу силу, чимало старих поміщиків не зуміли пристосуватися до нових економічних реалій і збанкрутували, а Терещенки тим часом за безцінь скуповували їхні землі та заводи. Всього за 9 років у їхній власності опинилось 10 потужних цукрових заводів, де використовували найновіші технології. Прибутки стали настільки високими, що цар Олександр II видає колишньому глухівському